

Самофінансування підприємства: механізм реалізації в умовах відкритої та прихованої форм

Фурик В.Г.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансового та інноваційного менеджменту
Вінницького національного технічного університету

Ткачук Л.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансового та інноваційного менеджменту
Вінницького національного технічного університету

Гринь А.О.

студент
Вінницького національного технічного університету

У статті проаналізовано особливості самофінансування підприємств в умовах ринкової економіки. Проведено аналіз самофінансування в умовах розширеного відтворення. Досліджено переваги і недоліки відкритої та прихованої форм самофінансування в умовах прибутковості та збитковості підприємства. Запропоновано заходи для попередження негативних наслідків прихованого самофінансування.

Ключові слова: самофінансування, відкрите самофінансування, приховане самофінансування, внутрішні джерела фінансування, фінансові ресурси, амортизація, нерозподілений прибуток, амортизація.

Фурик В.Г., Ткачук Л.М., Гринь А.А. САМОФИНАНСИРОВАНИЕ ПРЕДПРИЯТИЯ: МЕХАНИЗМ РЕАЛИЗАЦИИ В УСЛОВИЯХ ОТКРЫТОЙ И СКРЫТОЙ ФОРМ

В статье проанализированы особенности самофинансирования предприятий в условиях рыночной экономики. Проведен анализ самофинансирования в условиях расширенного воспроизводства. Исследованы преимущества и недостатки открытой и скрытой форм самофинансирования в условиях прибыльности и убыточности предприятия. Предложены меры для предупреждения последствий мортизаці последствий мортиза самофинансирования.

Ключевые слова: самофинансирование, открытое самофинансирование, скрытое самофинансирование, внутренние источники финансирования, финансовые ресурсы, амортизація, нераспределенная прибыль, тенезация.

Furik V.G., Tkachuk L.M., Grin A.O. SELF-FINANCING OF THE ENTERPRISE: MECHANISM REALIZATIONS IN THE CONDITIONS OF OPEN AND HIDDEN FORMS

The article analyzes peculiarities of self-financing of enterprises in the conditions of the market economy. The analysis of self-financing in the conditions of extended reproduction is carried out. The advantages and disadvantages of open and hidden forms of self-financing in the conditions of profitability and loss-making of the enterprise are explored. The measures to prevent the negative consequences of hidden self-financing are offered.

Keywords: self-financing, open self-financing, hidden self-financing, internal sources of financing, financial resources, depreciation, undistributed profits, shadowing.

Постановка проблеми. Формування фінансових ресурсів підприємства, їх розподіл і раціональне використання відбувається під впливом численних об'єктивних і суб'єктивних чинників, значну роль серед яких посідає самофінансування.

Самофінансування – це процес досягнення фінансового результату підприємства – суб'єкта господарювання за рахунок власних, залучених і позичених фінансових ресурсів без участі коштів інших власників та державних структур.

Самофінансування – категорія, що притаманна системі ринкових відносин, характе-

ризує процес становлення і функціонування виробника як власника [1, с. 222].

В умовах адміністративно-командної економіки самофінансування не реалізується як економічна категорія, оскільки принципи самофінансування, як і більшість показників господарсько-фінансової діяльності підприємства, плануються централізовано і носять директивний характер.

Як засвідчує історія, певні спроби впровадження самофінансування мали місце і в умовах радянської економіки, здійснювались у 70-80 роках минулого століття і були

пов'язані із спробами впровадження повного господарського розрахунку. В рамках таких заходів підприємствам були розширені повноваження в складанні планів господарської і фінансової діяльності, оплати праці і розподілу прибутку, визначення асортименту та номенклатури продукції. Впроваджувались доплати за економію матеріальних ресурсів, нові форми планування і організації праці (метод М. Злобіна) та інші.

Однак суттєвих кінцевих результатів на макроекономічному рівні такі заходи не принесли, оскільки впровадження повного самофінансування підприємств означало заперечення і підриєв основи-основ адміністративно-командної економіки – державної форми власності.

Одночасно в усе більшій мірі ставало зрозумілим, що основною умовою впровадження і розвитку самофінансування є досягнення економічної самостійності та фінансової незалежності підприємств [2, с. 125].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасний етап розвитку досліджень процесу самофінансування в Україні характеризується появою змістовних наукових, методичних та практичних розробок в частині визначення сутності самофінансування і його складових, пропонування окремих показників і методик визначення рівня самофінансування, дослідженням впливу самофінансування на стан та ефективність фінансово-господарської діяльності підприємств, взаємозв'язку з іншими економічними категоріями тощо.

Проблемам самофінансування присвятили свої наукові праці вчені-економісти О. О. Терещенко, М. А. Поддєрьогін, Н. А. Сафонов, О. Є. Гудзь, В. І. Єфіменко, К. В. Павлюк, Г. Г. Філіна, О. С. Пристемський та інші. Однак у зростаючому і багатогранному обсязі теоретичних досліджень і практичних розробок проглядаються і невирішені проблеми теоретичного і практичного характеру: бракує єдності в поглядах учених-економістів в частині визначення сутності самофінансування, розкриття самофінансування як форми руху капіталу, виявлення взаємозв'язків відкритої та прихованої форм самофінансування, визначеності і взаємозв'язку грошових потоків підприємства, впливу самофінансування на ефективність виробництва, виявлення взаємозв'язків самофінансування з економічною безпекою підприємства тощо.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження суті та механізму реалізації форм самофінансування підприємства в

умовах простого і розширеного відтворення, взаємодії в ході самофінансування його відкритої та прихованої форм.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нерідко в економічній літературі сутність самофінансування зводиться до тезаврації прибутку підприємства теперішнього та минулих звітних періодів. Мова йде про спрямування частини чистого прибутку підприємства на розвиток операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

Така думка, на наш погляд, є спрощеною і не в повній мірі відображає сутність самофінансування, оскільки:

по-перше, із процесу самофінансування виключаються амортизаційні відрахування, які є важливим джерелом самофінансування в умовах простого і розширеного відтворення;

по-друге, при такій трактовці не враховується частина оборотних коштів, яка є носієм і важливою статтею самофінансування в умовах простого відтворення;

по-третє, ігнорується роль і вартість кредитних і залучених ресурсів, без використання яких за сучасних умов не функціонує жодне підприємство.

Аналіз механізму самофінансування здійснимо, виходячи із формули руху капіталу в умовах простого і розширеного відтворення, де, на нашу думку, найбільш повно проявляється сутність самофінансування та взаємодія його відкритої та прихованої форм.

Як відомо, формула руху (кругообігу) капіталу в умовах простого відтворення має такий вигляд:

$$\Gamma - T (ЗВ, РС) \dots V \dots T - \Gamma \quad (1)$$

Згідно формули 1, підприємство авансує у виробництво певну частину коштів (Γ) для придбання засобів виробництва (ЗВ) і оплати вартості робочої сили (РС). В ході виробничого процесу (V) працівники (РС) своєю абстрактною працею створюють певний продукт – товар (T), що реалізується на ринку і забезпечує підприємству повернення витрачених коштів (Γ) на рівні авансованих і затрачених, а своєю конкретною працею – переносять вартість затрачених засобів виробництва на готовий продукт. Уже в наведеній формулі, тобто на рівні простого відтворення, процес самофінансування проявляється як у відкритій, так і в прихованій формах, хоча прибутку таке підприємство ще не має. Відкрите самофінансування проявиться у фінансовій звітності підприємства, де буде відображено факт повернення затрачених коштів у незмінній величині. Закрите самофінансу-

вання в умовах простого відтворення полягає у неможливості визначення тієї частки абстрактної праці, яка направлена на відтворення витрачених засобів виробництва і тієї частки праці, яка буде направлена на відтворення вартості робочої сили, оскільки засобів для вимірювання таких часток об'єктивно не існує, а те співвідношення, що буде відображене у фінансовій звітності, перейде у форму відкритого самофінансування. Таким чином, в умовах простого відтворення процес самофінансування проявляється як у відкритій, так і в прихованій формах.

В умовах розширеного відтворення рух капіталу здійснюється за формулою:

$$\Gamma - T \text{ (ЗВ, РС)} \dots V \dots T^1 - \Gamma^1 \quad (2)$$

В наведеній формулі відбулося зростання капіталу, тобто вартість витрачених речових факторів зростає і проявилася, перш за все, у створених товарах (ΔT):

$$T^1 = T + \Delta T \quad (3)$$

Авансовані у виробництво кошти також зросли:

$$\Gamma^2 = \Gamma + \Delta \Gamma \quad (4)$$

Витрачені підприємством кошти зросли на величину $\Delta \Gamma$ і прийняли, після реалізації товару та вирахування витрат на виробництво, форму прибутку від операційної діяльності (форма № 2 «Звіт про фінансові результати», код 2190), який після його оподаткування і тезаврації забезпечить процес розширеного відтворення та самофінансування на розширеній основі [3; 4].

В ході створення прибутку підприємством, крім живої праці працівників, були також використані сировинні матеріали, комплектуючі, допоміжні матеріали, окремі нематеріальні активи, які суттєво впливають на процес виробництва, величину отриманого прибутку, розміри та масштаби подальшого самофінансування.

У світовій економічній літературі приховане самофінансування пов'язується із використанням прихованих резервів і прибутку, і уникають оподаткування, як результат формування прихованих резервів. Однак, оскільки приховані резерви проявляються при їх ліквідації, то вважається, що приховане самофінансування здійснюється за рахунок прибутку до його оподаткування. Величина прихованих резервів в активі балансу відображається як різниця між реальною вартістю таких майнових об'єктів та величиною відображеної у балансі вартості. Мобілізація прихованих ресурсів може здійснюватись у формі реалі-

зації окремих об'єктів, основних та оборотних засобів, індексації вартості основних та оборотних засобів, реалізації залишків готової продукції, підвищення продуктивності нового обладнання та ін. Ми погоджуємося із наведеними вище положеннями, але вважаємо, що вони в недостатній мірі розкривають суть механізму реалізації прихованих і відкритих форм самофінансування. Наше бачення такого механізму полягає в наступному:

по-перше, в міжзвітний фінансовий період, коли процес відтворення продовжується, здійснюється щоденне погашення пред'явлених підприємству рахунків за сировинні матеріали, комплектуючі, енергетичні ресурси, транспортні послуги, плати за отримані кредити і сплата відсотків за ними. Можливе виникнення заборгованості по заробітній платі, при отриманні сировинних матеріалів, технічному обслуговуванні підприємства тощо. Такі виплати фінансуються за рахунок систематичних надходжень на поточні рахунки підприємства у формі надходжень за відвантаженою продукцією чи надані ними послуги, погашення дебіторської заборгованості, отриманих авансових платежів, отриманих короткострокових кредитів тощо.

Самофінансування відбувається і носить прихований характер, оскільки в умовах щоденних розрахунків жодна із економічних чи фінансових служб підприємства не в змозі визначити скільки коштів власного, залученого чи позиченого капіталу або його окремих статей витрачено підприємством на ту чи іншу дату, матеріальні ресурси і оплату праці та яка частина коштів ще залишається невикористаною при тому, що а надходження за реалізовану продукцію відбуваються щоденно і нерівномірно. Проміжкові форми обліку, які ведуться на окремих підприємствах в міжзвітний період, не в змозі відобразити всю складність ситуації.

Здійснити щоденний економічний чи фінансовий аналіз результатів виробничої діяльності підприємства та сформулювати на його основі фінансову звітність об'єктивно неможливо, а тому не передбачено стандартами. По закінченню звітного періоду (квартал, півріччя, календарний рік) на основі аналізу первинних бухгалтерських документів та основних показників фінансової звітності підприємство отримує певний результат, який і виявить наслідки прихованого самофінансування. «Обліковою політикою підприємства створюється приховане самофінансування», – підкреслює О. С. Пристемський [5, с. 108]. Ми в повній

мірі розділяємо таку думку і вважаємо, що переважна більшість прихованих форм самофінансування є об'єктивними і виникають як результат облікової політики підприємства та складання його фінансової звітності. Нерідко це пов'язано також із недооцінкою ролі індексації основних засобів, помилок працівників фінансових служб у визначенні резервів майбутніх періодів, небажання окремих керівників в повній мірі виплачувати дивіденди на акції, своєчасно виплачувати заробітну плату і здійснювати преміальні доплати, платити податки та ін.

Саме в період прихованого самофінансування створюються умови для «випадання» із обороту певної частини виробленої продукції чи наданих послуг до закінчення періоду прихованого самофінансування, тобто до дати складання і подання в офіційні органи тих чи інших форм бухгалтерської і фінансової звітності без тієї частини, яка випала із обороту і не знайшла свого відображення у звітних документах, а значить і не може бути оподаткована. В такій ситуації працівникам економічних служб, що складають звітність, доводиться добре «ламати голову» над тим, як скласти ті чи інші форми звітності і звести баланс звітного періоду, оскільки випадіння частини доходів і витрат із тих чи інших форм звітності створює певні диспропорції і «головоломки» в частині логічного формування форм бухгалтерської та фінансової звітності.

Аналіз результатів фінансової звітності працівниками бухгалтерських та фінансових служб підприємства дозволяє виявити причини тих чи інших негативних явищ, включаючи і приховування частини доходів від реалізації продукції чи надання послуг. Але вплинути на ситуацію такі працівники не в змозі, оскільки власник, що уникає оподаткування, довго не чекаючи, вжив заходів по усуненню такого фахівця, або ж створить йому нестерпні умови праці.

Автори цієї статті зважають на те, що в сучасній економічній літературі тіньова економіка підприємств не розглядається як одна із прихованих форм самофінансування. Однак, враховуючи загрози для суспільства розміри цього явища, його негативного впливу на економічні та соціальні процеси, ми вважаємо, що виникла необхідність більш активного і більш оперативного контролю суспільства за господарсько-фінансовою діяльністю суб'єктів господарювання уже в період прихованого самофінансування. Разом з тим, викликає подив точка зору авторів, що визна-

чають тіньову економіку як позитивне явище [8, с. 6-9]. Автори цієї статті вважають, що приховане самофінансування є умовою для виникнення зловживань, хоча і не є їх причиною. Останнє особливо стосується державних підприємств. Так, в державному секторі економіки на початок 2017 року працювало 862 тисячі людей, кількість штатних працівників 11% від числа зайнятих в усій економіці [6]. Загальна вартість активів державних підприємств на 1.10.2016 р. – півтора трильйона гривень, що становило 27% вартості активів великих та середніх підприємств. На підприємствах державного сектору виробляється 20% ВВП. Збитки державних підприємств за 2016 рік склали 82,0 млрд. грн. – це майже половина збитків підприємств України взагалі. Заборгованість із заробітної плати сягає 38% її загального обсягу. Поряд із цим, за даними МВФ, сума субсидій та податкових пільг чи дотацій в 2017 році державним підприємствам складала близько 5% ВВП. Більше 40% державних підприємств не звітують про виконання фінансових планів. За даними Мін економ розвитку в Україні на кінець 2016 року зареєстровано більше 3,5 тис. державних підприємств, із них функціонувало – близько 1800 [6].

Певна частина керівників державних підприємств зацікавлена у збереженні та існуванні відкритого самофінансування. Такі керівники позбавили себе відповідальності звітувати за результати фінансово-господарської діяльності. Крім того, як справедливо відмічає старший економіст Центру економічних стратегій Дмитро Яблонівський, дохідність провідних держпідприємств «ТОП-100 українських підприємств», враховуючи рівень інфляції, від'ємна, а 9 з 10 таких найбільших підприємств – монополні в частині визначення цін і тарифів [6].

Монополізм і можливість прямого державного втручання у фінансово-господарську діяльність підприємств, як уже неодноразово доведено наукою та практикою, – пряме заперечення принципів і форм самофінансування, як і ринкової економіки взагалі.

Враховуючи той факт, що майже половина держпідприємств про результати своєї фінансової діяльності не звітують, логічно зробити висновок про те, що рівень тонізації таких підприємств найбільш високий. Стають зрозумілими зусилля уряду і особисто прем'єра Володимира Гройсмана, що направлені на прискорену приватизацію таких підприємств і перехід їх на принципи самофінансування.

Виділені у 2017 році кошти на підтримку державних підприємств у формі субсидій і дотацій [6] значно перевищують витрати держбюджету на оборону.

Виникає об'єктивна необхідність впровадження аналізу економічного та фінансового стану підприємства до і на протязі періоду прихованого самофінансування, оскільки факт виникнення збитковості таких підприємств виявляється після складання фінансової та економічної звітності, тобто в момент, коли вплив на рівень витрат і прибутку уже відбувся, а вплинути на результати діяльності підприємств можливо здійснювати лише в майбутньому.

Період між датою складання фінансової звітності в звітному періоді і датою складання звітності базового періоду, ми вважаємо періодом прихованого самофінансування. Немає значення при цьому, який період аналізується – квартал, півріччя чи календарний рік.

Результат самофінансування підприємства, в цілому, (прибуток чи збиток) залежить від численних зовнішніх і внутрішніх виробничих факторів.

До зовнішньоекономічних факторів слід віднести: стан індексації в суспільстві та динаміка зростання цін на сировинні ресурси, енергоносії, допоміжні матеріали, попит і пропозиція на сировинні ресурси, стан розрахунків з покупцями тощо.

До внутрішньовиробничих факторів відносять: якість технологічного процесу та міри його організаційного рівня, стан впровадження сучасних досягнень менеджменту та маркетингу, ступінь впровадження матеріальних стимулів до праці, міра тінізації виробництва та ін. Такі фактори відіграють вирішальну роль в досягненні результатів економічної діяльності підприємства.

Проаналізуємо механізм самофінансування в умовах прибутковості та збитковості роботи підприємства. В умовах прибутковості роботи підприємства бухгалтерські та фінансові служби визначають міру використання тезаврованого прибутку, залишку нерозподіленого прибутку, тих чи інших статей власного капіталу, витрати, що здійснені за рахунок кредиту. Витрати на ті чи інші статті здійснюються у відповідності до фінансового чи плану бюджетування або ж, за відсутності останніх, пропорційно, дотримуючись принципу цільового використання грошових ресурсів та структури витрат, що склалися у базовому періоді.

Співставляються планові та фактичні грошові потоки на здійснення операційної, інвес-

тиційної та іншої фінансової діяльності. Важливе значення набуває оперативне фінансове планування.

Для забезпечення аналізу показників фінансово-господарської діяльності, визначення величини прибутку, що оподатковується, та чистого прибутку, бухгалтерські та фінансові служби підприємства забезпечують складання фінансової звітності відповідно до НП(с)БО за формами № 1-№ 5 за відповідний звітний період (квартал, півріччя, рік) [4]. Бухгалтерія підприємства проводить постатейне віднесення витрат, що здійснювались в період прихованого самофінансування: придбання сировини і матеріалів, комплектуючих, амортизаційних нарахувань, виплату зарплати і преміальних доплат, енергоносіїв, витрат на збут і постачання, адміністративних та інших операційних витрат. На основі співставлення доходів і витрат, визначається прибутковість чи збитковість роботи підприємства звітного періоду в цілому. В момент складання звітності процес прихованого самофінансування приймає форму відкритого. Отримані результати аналізуються фінансовими та економічними службами підприємства шляхом порівняння тих чи інших статей і даними базового періоду, на основі факторного аналізу визначається вплив того чи іншого чинника на кінцевий результат. Аналізуються витрати за кожною із статей, виявляються внутрішньовиробничі та зовнішньоекономічні чинники, що спричинили позитивний чи негативний вплив на кінцевий результат. Отримані результати доводяться до відома адміністрації та колективу.

В умовах збитковості роботи підприємства здійснюють постатейний аналіз прямих і накладних витрат, виявляються конкретні причини перевитрат на ті чи інші статті у відповідності з фінансовими планами чи в порівнянні з витратами базового періоду; факторний аналіз негативного впливу тих чи інших показників на загальний результат. Особливе значення приділяється аналізу джерел формування витрат: стану дебіторської та кредиторської заборгованості та співвідношень між ними, формуванню резерву майбутніх періодів. Віднесення витрат на ті чи інші джерела власного і позиченого капіталу в умовах збитковості роботи стає проблемним, оскільки приховане самофінансування може супроводжуватися нераціональним використанням ресурсів та фінансовим зловживанням певних посадових осіб. Може виникнути ситуація, при якій

розмір надходжень підприємства стає недостатнім для покриття усіх статей власного капіталу, включаючи і статутний.

Висновки та пропозиції.

1. Суть самофінансування не може бути зведена лише до тезаврації прибутку, це більш широка і всеохоплююча економічна категорія.

2. Глибинні основи розуміння сутності самофінансування, її відкритих і прихованих форм можуть бути отримані лише в контексті руху капіталу та грошових потоків підприємства, що здійснюється в умовах простого і розширеного відтворення.

3. Відкрита і прихована форми самофінансування функціонують в постійному діалектичному взаємозв'язку, тобто у формі взаємодії та переходу однієї форми в іншу.

4. В своїй основі прихована форма самофінансування є об'єктивною і виникає як результат облікової політики та системи фінансової звітності підприємства, за якої витрати та платежі за рахунками здійснюються щоденно, а звіти про результати фінансово-господарської діяльності складаються, як правило, щоквартально і наростаючим підсумком за календарний рік.

5. Факти систематичного зниження обсягів реалізації продукції, зростання кількості рекламацій і повернення товарів, збільшення кредиторської заборгованості, неритмічність роботи підприємства через постійні несправності обладнання, зростаюча кредиторська заборгованість, систематичні звернення до банку за короткостроковими кредитами, погіршення якості сировини та матеріалів, що надходять на підприємство, незадовільна робота маркетингових служб і відділу постачання, зростання наднормативних запасів товарно-матеріальних цінностей на складах, факти розкрадання товарно-матеріальних цінностей мають бути в центрі уваги фахівців фінансово-економічних служб.

6. Для попередження негативних наслідків прихованого самофінансування можуть бути такі заходи:

– впровадження оперативного планування з охопленням структурних підрозділів підприємства та бухгалтерського обліку, в умовах якого витрати на виробництво обліковуються наростаючим підсумком;

– введення планування та аналізу фінансових результатів діяльності підприємства на основі грошових потоків;

– вибір оптимального варіанту дивідендної політики;

– впровадження сучасних форм організації виробництва і стимулювання праці (рейтингове планування, планування на бригаду та інше) за методикою іноземних фірм;

– впровадження у виробництво сучасних основ маркетингу та менеджменту [6, с. 258-273];

– вдосконалення системи оподаткування з метою спрощення методик, прозорості та зручності застосування.

7. Надто актуальною залишається проблема приватизації державних підприємств.

8. Думка деяких учених-економістів про позитивні сторони тінізації підприємницької діяльності є помилковою в суті своїй та антинауковою.

9. Іншими причинами, що зумовлюють виникнення прихованих резервів і прихованого самофінансування є такі:

– недооцінка ролі індексації основних засобів підприємства з боку фінансово-економічних служб і можливі помилки фінансових служб підприємства при визначенні резервів майбутніх періодів;

– відсутність систематичного аналізу фінансового та економічного стану підприємства, стану дебіторської та кредиторської заборгованості;

– небажання керівництва окремих підприємств своєчасно і в повній мірі сплачувати дивіденди, здійснювати преміальні доплати своїм працівникам і сплачувати подяки [7, с. 6-9].

Аналіз перерахованих чинників має стати основним обов'язком фінансово-економічних служб підприємства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Філіна Г. І. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. / Філіна Г. І. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 320 с.
2. Фурик В. Г. Фінанси підприємств : навч. посіб. / Фурик В. Г. – Вінниця, ВНТУ, 2008. – 136 с.
3. Тезаврація прибутку – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.buklid.net/books/23988>. – Назва з екрана.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку (П(с)БО-1. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.dtki.ua/book/%20№%2002-07.2013>. – Назва з екрана.

5. Пристемський О. С. Самофінансування як основа забезпечення фінансової безпеки підприємства / О. С. Пристемський // Вісник Бердянського університету менеджменту. – 2012. – № 4. – С. 106-108.
6. Як державні підприємства отруюють економіку : Український лісовий портал. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.lisportal.org.ua/82201>. – Назва з екрана.
7. Нікбахт Е., Гроппелі А. Фінанси : переклад з англ. / Ейсан Нікбахт, Анжеліко Гроппелі. – К. : Основи, 1993. – 383 с.
8. Мороз О. В. Некоторые методологические предпосылки при изучении феномена теневой экономики. // Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції «Тіньова економіка: генезис, джерела розвитку, перспективи подолання та цивілізованої інтеграції» (Вінниця, 23-24 травня 2013 р.). – Вінниця : НВЦ «Генеца», 2013. – С. 6-9.

REFERENCES:

1. Filina H. I. (2007) Finansova diialnist subiektiv hospodariuvannia [Financial Activities of Business Entities]. Kyiv: Center for Educational Literature. (in Ukraine)
2. Furyk V. H. (2008) Finansy pidpriemstv [Finances of enterprises]. Vinnytsia: VNTU. (in Ukraine)
3. Tezavratsiia prybutku [Thesaurus of Profit] (elektronic jornal). Available at: <http://www.buklid.net./books/23988>. (accessed 10 May 2018).
4. Polozhennia (standarty) bukhhalterskoho obliku (P(s)BO-1. [Regulations (standards) of accounting] (elektronic jornal). Available at: <http://www.dtki.ua/book/%20№02-07.2013>. (accessed 10 May 2018).
5. Prystemskyi O. S. (2012) Samofinansuvannia yak osnova zabezpechennia finansovoi bezpeky pidpriemstva [Self-financing as a basis for providing financial security of the enterprise]. Bulletin of the Berdyansk University of Management, vol. 4, pp. 106-108.
6. Iak derzhavni pidpriemstva otruiuiut ekonomiku : Ukrainyskyi lisovyi portal. [How state-owned enterprises poison the economy: Ukrainian Forest Portal] (elektronic jornal). Available at: <http://www.lisportal.org.ua/82201>. (accessed 10 May 2018).
7. Nikbakht E., Hroppeli A. (1993) Finansy [Finance]. Kyiv: Osnovy. (in Ukraine)
8. Moroz O. V. (2013) Nekotorye metodologicheskie predposylki pri izuchenii fenomena tenevoy ekonomiki [Some methodological prerequisites for the study of the phenomenon of shadow economy]. Proceeding of the Shadow Economy: Genesis, Sources of Development, Prospects for Overcoming and Civilized Integration (Ukraine, Vinnytsia, May 23-24, 2013), Vinnytsia: Genesis Scientific Center, pp. 6-9.